CZU: 94:272-9(498)(092) **https://doi.org/10.59295/sum4(174)2023_02**

CERCETĂRILE LUI NICOLAE IORGA PRIVITOARE LA BISERICA ROMANO-CATOLICĂ DIN VECHIUL REGAT AL ROMÂNIEI

Fabian DOBOȘ
Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași

Acest articol prezintă în mod concis contribuția marelui istoric român la istoria Bisericii Romano-Catolice din Vechiul Regat al României, sporindu-i interesul pentru manuscrisele catolice din arhivele ecleziastice ale celor două eparhii de București și Iași. Mai mult, ilustrează disputa dintre Nicolae Iorga și alți istorici, cu privire la primele scrieri în limba română.

Acest studiu evidențiază interesul lui Nicolae Iorga pentru trecutul Bisericii Romano-Catolice din Vechiul Regat al României, întrucât a analizat documente inedite din arhivele bisericești din Iași și București, precum și documente din străinătate.

Un alt paragraf al acestui articol accentuează relația strânsă dintre Nicolae Iorga și Arhiepiscopul Raymund Netzhammer, care se degradase în timpul Primului Război Mondial, când prelatul a fost acuzat de istoric de „germanism”.

Cuvinte-cheie: *Nicolae Iorga, Biserica Catolică, București, Iași, Regatul României, Raymund Ntezhammer, Carol I, Carol Auner, Primul Război Mondial, Nunțiatura Apostolică din România.*

THE RESEARCHES OF NICOLAE IORGA ON THE ROMAN-CATHOLIC CHURCH IN THE OLD KINGDOM OF ROMANIA

This article concisely presents the contribution of the great Romanian historian in the Roman-Catholic Church`s history from the Old Kingdom of Romania, enhacing his interest in the Catholic manuscripts from the ecclesiatical archives of the two dioceses of Bucharest and Iași. Moreover, it illustrates the disputation between Nicolae Iorga and other historians, regarding the first writings in Romanian.

This study highlights Nicolae Iorga’s interest in the past of the Roman-Catholic Church from the Old Kingdom of Romania, as he analyzed unpublished documents from the ecclesiastical archives of Iași and Bucharest, as well as documents from abroad.

Another paragraph of this article accentuates the close relation between Nicolae Iorga and Archbishop Raymund Netzhammer, which had degraded during the First World War, when the prelate was accused by the historian of ,,germanism”.

Keywords: *Nicolae Iorga, Catholic Church, Bucharest, Iași, Romania Kingdom, Raymund Ntezhammer, Carol the First, Carol Auner, First World War, The Apostolic Nunciature from Romania.*

Argument

Printre preocupările științifice ale marelui savant s-a numărat și studiul istoriei Bisericii Romano-Catolice din Vechiul Regat al României. Acest lucru este lesne de înțeles și pentru faptul că Regele Carol provenea dintr-o familie catolică. Mai mult, Nicolae Iorga era convins de faptul că istoria României nu poate fi înțeleasă pe deplin decât printr-o cunoaștere exhaustivă a istoriei catolicismului de aici.

În paginile următoare vom prezenta pe scurt aportul marelui istoric la aprofundarea studiului despre Biserica Romano-Catolică din Vechiul Regat al României, subliniind interesul său pentru manuscrisele catolice din arhivele bisericești ale celor două dieceze: București și Iași. De asemenea, vom aminti despre disputa dintre Nicolae Iorga și diverși istorici, vizavi de primele scrieri în limba română.

1. Nicolae Iorga și capitala Moldovei

Istoricul Nicolae Iorga a rămas profund atașat de orașul unirii, Iași, care a găzduit importante momente din viața sa. Această legătură sufletească a fost reciprocă, întrucât aparițiile marelui savant la Iași au fost mereu salutate ca o adevărată sărbătoare de către locuitorii urbei, care i-au adus marelui istoric recunoștința bine meritată.

Iorga a afirmat deseori că s-a simțit mereu legat sufletește de orașul Junimii, mai mult decât de orice oraș din țară [1, 5].

Documentele din arhivele ieșene ilustrează interesul pe care Nicolae Iorga l-a purtat Iașului, în calitate de profesor universitar, președinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, președinte al Comisiei Monumentelor Istorice, membru în Parlamentul României în anii Primului Război Mondial [2, p. 160].

În capitala Moldovei, Nicolae Iorga s-a regăsit în toată plenitudinea capacităților sale. Astfel, într-o scrisoare din 30 iulie 1937, adresată în calitatea sa de președinte al Ligii pentru Unitatea Culturală a tuturor Românilor, primarului orașului Iași, Iorga arăta: „Iașul este mai mult decât o fostă ilustră capitală a Moldovei, între zidurile sale sălășluiesc comori de artă și istorie națională pe care nicio altă urbe a României de azi nu le stăpânește cu atâta îmbelșugare. Iașul este prin sine un muzeu național și o datorie sfântă ne îmbie la străduința neobosită și continuă a îngrijirii ca monumentele sale istorice să nu fie înăbușite, desprinzându-se în toată strălucirea neîntunecată pe orizontul trecutului lor” [3, p. 10].

Totodată Nicolae Iorga a fost preocupat de salvarea și păstrarea monumentelor ieșene. Astfel, în calitate de președinte al Comisiei Monumentelor Istorice, scria președintelui Epitropiei generale a Casei Spitalelor „Sfântul Spiridon” din Iași: „Salvarea de la ruină a mănăstirilor și schiturilor de pe cuprinsul onoratei epitropii a bisericii „Sfântul Spiridon” Iași, fiind o îndatorire ce după lege rămâne pe seama acelei onorate Eforii, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a lua sub îngrijirea Dumneavoastră vechile biserici, pentru a scăpa de la ruină monumentele noastre istorice, care alcătuiesc o podoabă a țării” [4, p. 10].

„Inimă a spiritualității românești, Iașul și universitatea sa și-a adus prinosul lor de recunoștință, onorându-i astfel geniala spiritualitate și neobosita activitate pe tărâmul luptei naționale” [5, p. 11].

2. Nicolae Iorga și catolicii din arhidieceza de București, la începutul secolului al XX-lea

La București, Nicolae Iorga a avut relații strânse atât cu arhiepiscopul Raymund Netzhammer, care l-a vizitat pe marele istoric la Vălenii de Munte, pe 12 mai 1910 [6, p. 280], dar și cu marele istoric, preotul canonic Carol Auner, care i-a pus la dispoziție numeroase documente, luând naștere o colaborare rodnică, ce a durat până la sfârșitul vieții părintelui. Astfel, în anul 1916, Iorga a publicat în ziarul său *Neamul românesc* articolul „Trei dispăruți”, în care recunoștea meritele științifice și culturale ale lui Carol Auner, care publicase până la acea dată lucrări importante privind istoria Bisericii Catolice din Vechiul Regat (cărți, studii și articole, acestea din urmă fiind găzduite de *Revista Catolică*, publicație în limba română a Arhiepiscopiei Romano-Catolice București, fondată în anul 1912 de către arhiepiscopul Raymund Netzhammer). În articolul său, Iorga menționa: „În Biserica Latină din România, s-a produs în ultimele decenii o însemnată mișcare culturală. Studiile adâncite și precise ale părintelui Auner[1], formarea în seminariile catolice a unei pleiade de catolici români, care, ca preotul Ferenț[2] din Iași, cu toate asperitățile criticii sale tendențioase, servesc râvnita cunoaștere a trecutului nostru, apariția și publicația îngrijită a *Revistei Catolice*, chiar cărțile germane, mai mult despre antichitățile noastre, ale arhiepiscopului însuși [Raymund Netzhammer – n.n.] sunt puternice dovezi”.

Din păcate, relația istoricului Iorga cu arhiepiscopul Raymund Netzhammer s-a deteriorat în contextul Primului Război Mondial, când prelatul a decis să rămână la București pentru a-și păstori credincioșii, în timp ce Iorga s-a refugiat la Iași. După terminarea războiului, Iorga l-a atacat pe arhiepiscop în presă solicitându-i demisia, acuzându-l de „germanism”. Cu toate acestea, prelatul l-a apreciat pe marele istoric, recunoscându-i valoarea culturală și științifică.

Istoricul Nikolaus Netzhammer menționa faptul că Nicolae Iorga a avut o atitudine dușmănoasă față de arhiepiscopul Raymund Netzhammer, chiar și după ce marele prelat părăsise România (1924), în pofida

[1] Dintre numeroasele cărți și articole publicate de Carol Auner, amintim: Câteva momente din începuturile Bisericii Române, Blaj, 1902; Schiță istorică a coloniilor maghiare din Moldova, Budapesta, 1908; Începuturile Episcopatului de Bacău, în „Revista Catolică”, nr. 2/1912, București; Episcopia Milcoviei, în „Revista Catolică”, nr. 4/1912; Episcopia de Siret, în „Revista Catolică”, nr. 2/2013; Episcopia catolică a Argeșului, în „Revista Catolică”, nr. 3/1914; Episcopia de Baia, în „Revista Catolică”, nr. 1/1915; Moldova la soborul de la Florența, în „Revista Catolică”, nr. 2/1915; Clădirea catedralei „Sf. Iosif” din București, în „Revista catolică”, nr. 1/1916.

[2] Dintre publicațiile părintelui Ioan Ferenț, amintim: Epoca teutonă sau catolicismului în Moldova, în „Cultura Creștină”, Anul IX, Blaj, 1920; Iar franciscanii la Milcov, în „Cultura Creștină”, Anul XIV, 1925; Epoca cumană, în „Cultura Creștină”, 1922-1925; Cumanii și episcopia lor, Blaj, 1931.

faptului că cei doi se întâlniseră în 1938 la Congresul internațional de științe istorice din Elveția. Scria Nikolaus Netzhammer: „Cu toate că uneori nu putea să ignore și să nu recunoască și să aprecieze acțiunile culturale și științifice ale lui Netzhammer în folosul României, arhiepiscopul catolic de origine germană era pentru politicianul și liderul Partidului Național Democrat cu mult dinainte de Primul Război Mondial ținta unor atacuri polemice și denigratoare, la care nu a dorit deloc să renunțe nici după Primul Război Mondial. Se părea că-i convenea de minune atunci când polemica liderului de partid se articula pe fondul autorității omului de știință, așa după cum nici în scrierile sale științifice nu putea să renunțe la polemici”[7, p. 48-49].

În anul 1922, Iorga a intensificat atacurile la adresa arhiepiscopului Netzhammer, publicând în ziarul *Neamul românesc* un articol denigrator, acuzându-l pe arhiepiscop de faptul că în timpul ocupației germane (1916-1918) ar fi intenționat să pună stăpânire pe mitropolia ortodoxă, organizând procesiuni care porneau de la reședința sa din str. Esculap (Palatul Hornstein, actuala reședință a Nunțiaturii Apostolice din București) și se îndreptau „împotriva Bisericii Ortodoxe” [8, p. 49]. În realitate, Iorga ignora caracterul procesiunii „Corpus Domini”, catolicii care participau la această celebrare având traseul următor: catedrala „Sfântul Iosif, Str. General Berthélot, Palatul Hornstein, toate aceste locații fiind foarte departe de dealul Mitropoliei! Ideile denigratoare ale marelui istoric au fost preluate, în mod tendențios, de unele ziare, sub pretextul că afirmațiile sale erau *ipso facto* corecte și credibile.

Tot în anul 1922, ziarul *Albina*, editat de Nunțiatura Apostolică din România, a menționat un vechi articol al lui Nicolae Iorga, care susținea că în bisericile romano-catolice din Dieceza de Iași, predicile se făceau exclusiv în limba română, în timp ce nu se întâmpla același lucru în bisericile din Arhidieceza de București, unde, conform opiniei sale, preluată de ziarul *Albina*, liturghiile erau în germană [9, p.1099]. În realitate, conform unor statistici prezentate Congregației „De Propaganda Fide”, în același an, de către arhiepiscopul Netzhammer, predicile la catedrala „Sfântul Iosif” se țineau alternativ în română, germană și franceză [10, p. 1181-1182]. Această critică a făcut parte din acuzațiile oficiale aduse de Sfântul Scaun arhiepiscopului, care au stat la baza demisiei sale din 3 iulie 1924 [11, p. 1281].

În mod surprinzător, exagerând, Nicolae Iorga a făcut o recenzie laudativă lucrării *La Romania, la Russia e l’Italia*, publicată în 1928, la Milano, de către arhitectul italian, rezident în România, Cesare Fantoli[3], în cuprinsul căreia autorul aducea acuzații nefondate la adresa arhiepiscopului Netzhammer, a parohului catedralei, pr. Carol Auner, și a membrilor clerului.

Ducând la paroxism antipatia sa față de arhiepiscopul Raymund Netzhammer, Nicolae Iorga l-a atacat deseori pe marele prelat chiar de la tribuna parlamentului României [12, p. 1198, 1213].

3. Nicolae Iorga și manuscrisele catolice românești

Istoricul Nicolae Iorga este unul dintre marii editori de documente privitoare la istoria României, acesta aplecându-se cu acribie și asupra documentelor bisericești, fiind familiarizat cu acestea în urma studierii documentelor publicate de Eudoxiu de Hurmuzachi (*Documente privitoare la Istoria Românilor*), Bogdan Petriceicu Hașdeu (*Arhivă istorică a României*), colecția *Uricarul*, editată de Teodor Codrescu, revista *Columna lui Traian*, condusă de Bogdan Petriceicu Hașdeu, *Istoria Diecezei române greco-catolice a Oradei Mari*, scrisă de Ion Ardeleanu și lucrarea lui Guilielmus Schimidt, *Romano-catholici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae*.

În jurul anului 1900, marele savant a decis să publice documente din Arhidieceza de București și Dieceza de Iași, obținând în acest scop aprobarea episcopului de Iași, Mons. Dominic Jaquet, și apoi a arhiepiscopului de București, Francisc Xaveriu von Hornstein [13, p.28]. Pentru a descoperi cât mai multe documente a consultat și arhivele bisericii Bărăția și din Câmpulung, el fiind pasionat și de istoria conventurilor franciscanilor observanți din Târgoviște și Râmnicu Vâlcea. Iorga a fost plăcut impresionat de ordinea arhivei de la Câmpulung, ordonată de marele istoric catolic, preotul canonic Carol Auner [14, p. V-VI].

La Iași, a cercetat cu predilecție documentele Misiunii fraților franciscani conventuali, păstrate în arhiva diecezană, inventariate în aceeași perioadă de către istoricul preot Ioan Ferenț, confiscate apoi abuziv de către regimul comunist, în anul 1974 și depuse la Arhivele Statului Iași, *Pachetul 1078*, din colecția *Documente*.

[3] A fost arhitectul Palatului Cisar din București, actuala reședință arhiepiscopală.

În mod deosebit, Nicolae Iorga a fost interesat și de rapoartele agenților consulare franceză și austriacă de la București și Iași, cu privire la istoria catolicilor din cele două dieceze, documente pe care le-a consultat la Academia Română, fiind impresionat de calitatea acestora, afirmând că „formează cel mai îmbelșugat și prețios material pentru istoria politică, dacă se poate zice astfel a catolicismului, în Țara Românească mai ales, dar și în Moldova" [15, p. VII].

Documentele din cele două arhive diecezane au fost completate cu altele, care i-au fost puse la dispoziție de Emanuel Lahovary, Ioan Bianu, acesta din urmă aducând documentele de la Congregația „De Propaganda Fide" din Roma. Nicolae Iorga a apreciat în mod special aceste documente, deoarece ele „prezintă un interes mai viu și mai întins pentru cine studiază istoria poporului nostru însuși" [16, p. VII].

4. Nicolae Iorga și primele scrieri în limba română

Marele istoric a luat parte la o dezbatere științifică privitoare la începuturile literaturii în limba română. Astfel, în anul 1900, într-un amplu studiu intitulat „Cercetări istorico-filologice", profesorul de slavistică Ilie Bărbulescu afirma că Biserica Romano-Catolică se afla la originea primelor scrieri în limba română, apărute în secolul al XV-lea. Este vorba despre așa-zisele *texte rotacizante* sau *maramureşene* (Codicele Voronețean, Psaltirea Șcheiană, Psaltirea Voronețeană și Psaltirea Hurmuzaki) [17, p. 5].

Două decenii mai târziu Ilie Bărbulescu publica articolul intitulat „Catolicismul iar nu hussitismul inițiator al scrierii limbii române" în care respingea teoria hussitismului și pe cea a luteranismului, reiterând rolul Bisericii Catolice în apariția primelor texte literare românești [18, p. 8].

Reacțiile specialiștilor la această teorie nu au întârziat să apară. Astfel, Nicolae Iorga a susținut teoria hussită cu privire la apariția textelor rotacizante, menținându-și până la moarte opinia conform căreia numai hussitismul încurajase mișcarea culturală în limba națională. Potrivit teoriei sale, prozelitismul hussit a contribuit la scrierea de cărți și manuscrise bisericești în Maramureș – așa-zisele texte rotacizante [19, p. 8]. Mai mult, Iorga afirma în mod eronat faptul că Biserica Romano-Catolică se manifestase împotriva limbii naționale și că nu aprobase niciodată folosirea limbii poporului. Bărbulescu l-a supus criticii pe marele savant, considerând teoria sa eronată, lucru explicat prin faptul că Iorga nu cunoștea cu exactitate istoria Bisericii Catolice Universale.

Potrivit lui Bărbulescu, care în anul 1928 a publicat lucrarea „Curente literare la români în perioada slavonismului cultural", Nicolae Iorga și-ar fi bazat teoria pe analogia că hussitismul ar fi fost introdus la slovaci, de exemplu, prin limba națională, ceea ce în opinia lui Bărbulescu era un fals, deoarece limba slavă a hussiților slovaci era ceha. Căzând în această confuzie, concluzionează Bărbulescu, Iorga a conchis în mod eronat că hussitismul ar fi fost introdus la noi prin Maramureș, fără a aduce însă probe istorice. Conchide Bărbulescu: „Catolicismul care se propagă și el, deja înainte de ivirea hussitismului la noi, prin limba națională spre a ne atrage în sânu-i, provoacă traducerea în limba română a acelor texte rotacizante (…). Biserica Catolică, în lupta-i contra Pravoslaviei, ajunse a deștepta conștiința națională românească în veacul al XIV-lea, contribuind prin mijloacele ei, pe de o parte să întemeieze principatele, iar pe de altă parte, să stârnească mișcarea literară română a textelor rotacizante" [20, p. 10].

Teoria catolică privind apariția primelor traduceri în limba română i-a adus savantului Ilie Bărbulescu adversitatea lui Nicolae Iorga și a altor filologi români [21, p. 13].

Nicolae Iorga a descoperit în anul 1898 la Göttingen faimosul manuscris *Asch 223*, în limba română, pe care l-a prezentat într-o ședință a Academiei Române, la 28 martie 1898 [22, p.197-203]. Cu acel prilej, marele istoric afirma următoarele: „Biblioteca din Göttingen posedă un manuscris neașteptat din toate punctele de vedere. E o gramatică românească, o gramatică românească din secolul al XVIII-lea, posterioară numai gramaticii lui Eustatie Brașoveanul". În mod eronat, Nicolae Iorga îl indica drept autor al gramaticii pe un profesor de limbi străine sau un ofițer rus din armata rusă a împărătesei Ecaterina a II-a.

Contrazicându-l pe Nicolae Iorga, cercetătorul român Ștefan Pașca, îi atribuia în anul 1935 paternitatea manuscrisului misionarului franciscan italian în Moldova pr. Francisc Anton Minotto [23, p. 79]. În sprijinul idei sale, cercetătorul Ștefan Pașca menționa faptul că misionarul Minotto a avut preocupări privind graiul vorbit de populația „moldovenească" și publicarea de gramatici și dicționare româno-italiene, pentru ca misionarii veniți în România să poată învăța mai repede și corect limba română.

În anul 1960, cercetătorul român Mircea Seche confirma teoria lui Pașca, contrazicându-l pe marele

istoric, comparând activitatea misionară a lui Minotto cu cea a lui Silvestru D'Ameglio [24, p. 151].

Cel care a făcut lumină asupra identității manuscrisului descoperit de Iorga a fost marele lingvist italian Giuseppe Picillo, care în 1987 a scris o lucrare importantă despre manuscrisul *Asch 223*, despre care spunea că era „un document foarte rar al limbii vorbite în Moldova în cea de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, scrisă de către misionarul Anton Maria Mauro". Picillo evidenția importanța lucrării destinată misionarilor din Moldova, care conținea noțiuni gramaticale nenormative, un bogat repertoriu de expresii uzuale, moduri de vorbire tipice ale limbii vorbite în epocă, fraze convenționale pentru diferite împrejurări, termeni populari și regionali, grupați în câmpuri semantice. Manuscrisul *Asch 223* a fost redactat de Anton Maria Mauro, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, într-o determinată zonă a Moldovei, probabil la Răchiteni, unde a păstorit mulți ani [25, p. 80].

Concluzie

În final, putem concluziona susținând că marele savant s-a aplecat cu deosebită atenție asupra trecutului Bisericii Romano-Catolice din Vechiul Regat al României, acesta studiind inclusiv izvoarele nepublicate care se găsesc în arhivele bisericești ale diecezei de Iași, respectiv arhidiecezei de București, dar și documente din străinătate.

Din nefericire, raportul strâns pe care Nicolae Iorga îl avusese cu arhiepiscopul Raymund Netzhammer s-a deteriorat în contextul Primului Război Mondial, prelatul fiind acuzat de marele istoric de „germanism". Cu toate acestea, documentele și studiile publicate de Nicolae Iorga despre Biserica Romano-Catolică rămân pentru cercetători adevărate izvoare, care dacă sunt cercetare și interpretate obiectiv pot ajuta la redactarea istoriei Bisericii Catolice din Vechiul Regat al României.

Referințe:

1. Ungureanu, Gheorghe. Nicolae Iorga, școlar la Liceul Național din Iași, În: *Anuarul Liceului Național Iași*, Iași, 1941-1942.
2. *Documente din arhive ieșene, vol. III (Documente literare)*, ediție și note de Dumitru Ivănescu, București, Editura Minerva, 1988.
3. Dănuț, Doboș, Nicolae Iorga în documente din arhivele ieșene, În: *Neamul românesc*, 1994, nr. 14.
4. Dănuț, Doboș, Nicolae Iorga în documente din arhivele ieșene, În: *Neamul românesc*, 1994, nr. 14.
5. Dănuț, Doboș, Nicolae Iorga în documente din arhivele ieșene, În: *Neamul românesc*, 1994, nr. 14.
6. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
7. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
8. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 2005.
9. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
10. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
11. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
12. Raymund Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. II, București, Editura Academiei Române, 2005.
13. Dănuț Doboș, coord., *Tasso din Savona. „Sfântul din Răchiteni"*, Ed. „Sapientia", Iași, 2020.
14. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, vol. I, București, Editura Ministeriului de Instrucție, 1901.
15. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, vol. I, București, Editura Ministeriului de Instrucție, 1901.
16. Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria romînilor*, vol. I, București, Editura Ministeriului de Instrucție, 1901.

17. Dănuț Doboș, *Savantul Ilie Bărbulescu și cercetările sale privind Biserica Romano-Catolică și începutul literaturii în limba română*, În *Buletin istoric*, 2005, nr. 6.
18. Dănuț Doboș, *Savantul Ilie Bărbulescu și cercetările sale privind Biserica Romano-Catolică și începutul literaturii în limba română*, În *Buletin istoric*, 2005, nr. 6.
19. Dănuț Doboș, *Savantul Ilie Bărbulescu și cercetările sale privind Biserica Romano-Catolică și începutul literaturii în limba română*, În *Buletin istoric*, 2005, nr. 6.
20. Dănuț Doboș, *Savantul Ilie Bărbulescu și cercetările sale privind Biserica Romano-Catolică și începutul literaturii în limba română*, În *Buletin istoric*, 2005, nr. 6.
21. Dănuț Doboș, *Savantul Ilie Bărbulescu și cercetările sale privind Biserica Romano-Catolică și începutul literaturii în limba română*, În *Buletin istoric*, 2005, nr. 6.
22. Nicolae Iorga, Manuscripte din biblioteci străine relative la istoria românilor, În: *Analele Academiei Române*, secția Istorică, seria a II-a, București, 1899; citat în Dănuț Doboș – *Anton Despinescu, Preocupări culturale la Misionarii din Moldova (sec. XVII-XX)*, În: *Buletin istoric*, 2003, nr. 4.
23. Ștefan Pașca, Manuscrisul italian – român din Göttingen, În: *Studii italiene*, vol. II, București, 1935; citat în Dănuț Doboș – *Anton Despinescu, Preocupări culturale la Misionarii din Moldova (sec. XVII-XX)*, În: *Buletin istoric*, 2003, nr. 4.
24. Mircea Seche, Schiță de istorie a lexicografiei române, vol. I, București, 1966.
25. Dănuț Doboș – Anton Despinescu, Preocupări culturale la Misionarii din Moldova (sec. XVII-XX), În: *Buletin istoric*, 2003, nr. 4.

Date despre autor:
***Fabian DOBOȘ*,** doctor, conferențiar universitar, facultatea de teologieRomano-Catolică a Universității „Al. I. Cuza" din Iași
E-mail: fabiandobos@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0009-4563-3745

Prezentat la 15.02.2023